

## PRIMERA PART

(Text redactat en francès pel secretari de Montaigne)

[I. DE BEAUMONT A PLOMBIÈRES]

[...] A Niort<sup>1</sup> el senyor de Montaigne envià destacat el senyor de Mattecoulon<sup>2</sup> amb el dit escuder per visitar el comte, i trobà que les seues ferides no eren mortals. Al dit Beaumont,<sup>3</sup> el senyor d'Estissac<sup>4</sup> es va afegir al grup per fer el mateix viatge, acompanyat d'un gentilhome, un ajudant de cambra, un mul i, a peu, d'un mulater i dos lacais, el qual s'incorporava a la nostra colla per compartir a mitges les despeses. El dilluns 5 de setembre del 1580 eixírem del dit Beaumont després de dinar i d'una tirada arribàrem a sopar a

*Meaux*, [dotze llegües,] que és una petita ciutat, bella, situada a la vora del Marne. Té tres parts. La ciutat i el raval són ençà del riu, en direcció a París. Enllà dels ponts hi ha un altre gran lloc anomenat Le Marché, voltat pel riu i amb un canal força bell tot a l'entorn, on hi ha una gran quantitat d'habitants i moltes cases. Fa temps aquest lloc estava molt ben fortificat amb grans i fortes muralles i torres, però durant els segons aldarulls hugonots, atès que la majoria dels seus habitants eren d'aquest partit, totes aquestes fortificacions foren demolides. Aquest indret de la ciutat va resistir l'envestida dels anglesos, quan tota la resta s'havia perdut, i, en recompensa, tots els seus habitants encara estan exempts de la talla i altres impostos.<sup>5</sup> Mostren al Marne una llarga illa de dues o tres-cents passes que diuen que havia estat un terraplè alçat dins l'aigua pels anglesos per batre amb els seus ginyes el dit lloc de Le Marché, que amb el temps s'ha fet ben ferm. Al raval, veiérem l'abadia de Saint-Faron, que és un edifici força vell on mostren l'habitació d'Otger el Danès<sup>6</sup> i la seua sala. Hi ha un antic refetor amb grans i llargues taules de pedra d'una grandària inusitada, al mig del qual

brollava, abans de les nostres guerres civils, una font viva que feien servir per als seus àpats. La majoria dels religiosos encara són gentilhomes. Entre altres coses, hi ha una tomba molt vella i honorable, on trobem les estàtues de dos cavallers estesos, de pedra, d'una grandària extraordinària. Asseguren que és el cos d'Otger el Danès i algun altre dels seus paladins. No hi ha ni inscripció ni armadures; només hi ha aquesta frase en llatí que un abat féu gravar-hi fa quasi cent anys: «Són dos herois desconeguts els qui estan enterrats ací.» Entre el tresor, mostren els ossaments d'aquests cavallers. L'os del braç, des del muscle fins al colze, és més o menys de la llargària del braç sencer d'un home dels nostres amb una mesura normal, i un poc més llarg que el del senyor de Montaigne. Mostren també dues de les seues espases, que són més o menys de la llargària d'una de les nostres espases de dues mans, amb el tall ple de mosses.

Al dit lloc de Meaux, el senyor de Montaigne anà a visitar el tresorer de l'església de Saint-Étienne, anomenat Juste Terrelle,<sup>7</sup> home conegut entre els savis de França, un home petit de seixanta anys, que ha viatjat a Egipte i a Jerusalem i que romangué set anys a Constantinoble, el qual li ensenyà la seua biblioteca i les singularitats del seu jardí. No hi veiérem res tan original com un boix que expandia les branques en cercle, tan espès i podat artificialment que semblava una bola ben polida i massissa de l'alçada d'un home.

Des de Meaux, on dinàrem dimarts, arribàrem a dormir a

*Charly*, set llegües. Dimecres, després de dinar, arribàrem a dormir a *Dormans*, set llegües. L'endemà, que era dijous, anàrem a dinar a

*Épernay*, cinc llegües. Arribats en aquest lloc, els senyors d'Estissac i de Montaigne se n'anaren a missa, com era el seu costum, a l'església de Notre-Dame; i, ja que el senyor de Montaigne havia vist feia temps, quan el senyor mariscal de Strozzi havia estat mort al setge de Thionville,<sup>8</sup> que havien dut el seu cos a aquesta església, preguntà per la seua sepultura, i s'adonà que hi havia estat enterrat

sense cap indicació aparent, ni una pedra, ni un escut d'armes, ni un epitafi, enfront de l'altar major; i ens digueren que la reina l'havia fet enterrar així, sense pompa ni cerimònia, perquè aquesta era la voluntat del mariscal. El bisbe de Rennes, de la casa dels Hennequin de París,<sup>9</sup> celebrava aleshores l'ofici en aquesta església, de la qual és l'abat; perquè era també el dia de la festa de la Mare de Déu de setembre. En aquesta església, després de la missa, el senyor de Montaigne s'apropà al senyor de Maldonado,<sup>10</sup> un jesuïta el nom del qual és molt famós a causa de la seua erudició en teologia i en filosofia, i mantingueren llargues converses sobre diversos assumptes, durant i després del dinar, a l'allotjament del senyor de Montaigne, on Maldonado havia acudit. I entre altres coses, atès que venia dels banys de Spa, que són a Lieja, on havia estat amb el senyor de Nevers, li digué que es tractava d'unes aigües extremament fredes, i que hi asseguraven que, com més fredes les prenies, molt millor. Són tan fredes que alguns, en prendre-les, tenen calfreds i se'ls posa la carn de gallina; però poc temps després senten una gran calor a l'estómac. Ell en prenia cent unces, perquè hi ha qui prepara gots amb la mesura que cadascú tria. En beuen no solament en dejú, sinó també després dels àpats. Els efectes que va descriure són semblants als de les aigües de Gascunya. Quant a ell, deia que n'havia notat la força pel mal que no li havien fet, havent-ne begut diverses vegades tot suant i agitat. L'experiència li ha fet veure que les granes i altres petites bèsties que s'hi llancen moren de seguida; i diu que, si es posa un mocador sobre un got ple d'aquesta aigua, s'esgrogueirà de seguida. Les aigües es beuen quinze dies o tres setmanes com a mínim. És un lloc on un és acomodat i allotjat molt bé, adequat contra qualsevol obstrucció o gravella. Tanmateix, ni el senyor de Nevers ni ell no havien guanyat gaire salut. Hi havia amb ell un ajudant del senyor de Nevers, i donaren al senyor de Montaigne un document imprès sobre l'assumpte del desacord que existeix entre els senyors de Montpensier i de Nevers, a fi que n'es-

tiguera informat i en poguera informar els gentilhomes que s'hi interessaren. Ens n'anàrem divendres de matí i arribàrem a

*Châlons*,<sup>11</sup> set llegües; ens hostatjàrem a La Corona, que és un bon allotjament, on serveixen amb vaixel·la d'argent; i la majoria dels llençols i cobertors són de seda. Els edificis normals de tota aquesta comarca són de creta, tallada en petits trossos quadrats, al voltant de mig peu, i n'hi ha altres de torba de la mateixa forma. L'endemà, partírem després de dinar i arribàrem a dormir a

*Vitry-le-François*, set llegües. És una petita ciutat situada a la vora del Marne, construïda fa trenta-cinc o quaranta anys al lloc de l'altra Vitry, que fou cremada. Té encara la seua primera forma ben proporcionada i agradable, i el centre és una gran plaça quadrada de les més belles de França.

Ens hi assabentàrem de tres històries memorables. La primera, que la senyora vídua de Guisa de Borbó,<sup>12</sup> de vuitanta-set anys, encara vivia, i encara podia fer un quart de llegua a peu.

La segona, que havien penjat algú feia pocs dies en un lloc veï anomenat Montier-en-Der per aquest motiu: set o vuit xicones dels voltants de Chaumont-en-Bassigny tramaren, fa alguns anys, vestir-se de nois i seguir així la seua vida pel món. Una d'elles arribà ací, a Vitry, sota el nom de Mary, i es guanyava la vida com a teixidor, un home jove ben educat i que es feia amic de tothom. Es va prometre a Vitry mateix amb una dona que encara viu, però per algun desacord que sobrevingué entre ells la seua relació no arribà més enllà. Després se n'anà a Montier-en-Der, on es guanyava sempre la vida en el mateix ofici, i s'enamorà d'una dona, amb qui es casà i visqué quatre o cinc mesos amb el seu consentiment, segons conten; però, havent estat reconegut per algú de Chaumont, i dut tot l'afer en mans de la justícia, fou condemnada a ser penjada, «fet que», segons va dir, «s'estimava patir abans que tornar a la condició de dona». I fou penjada a causa d'unes invencions il·lícites per suplir les mancances del seu sexe.